

معرفی نرم افزار معجم فقهی

• سید محمد حسینی نژاد*

با همکاری آیت الله اسماعیلی**

چکیده: مرکز «معجم فقهی» با هدف نرم افزاری کردن منابع علوم اسلامی به همت حضرت آیت الله العظمی سید محمد رضا گلپایگانی در شهر قم تأسیس گردید. این مرکز اولین نرم افزار معجم فقهی شامل بیش از ۱۰۰۰ جلد کتاب را با مدیریت حجت الاسلام علی کورانی در سال ۱۴۱۱ قمری تولید و روانه بازار نشر کرد. دومین نسخه از این برنامه ۳ سال بعد به صورت کاملتری در دسترس عموم قرار گرفت. در سال ۱۳۷۹ شمسی سومین نسخه از این برنامه که مشتمل بر بیش از ۳۰۰۰ جلد کتاب است آماده گردید، که شامل مهمترین مصادر فقهی نزد مذاهب مختلف مسلمانان، و مهمترین منابع علوم اسلامی می باشد. (تصویر شماره ۱)

* دانشجوی دوره کارشناسی علوم حدیث (ورودی ۷۸)

** دانشجوی دوره کارشناسی علوم حدیث (ورودی ۷۸)

آیکون فهرست کتابها

(تصویر شماره ۱)

نگارش سوم برنامه معجم فقهی در محیط سیستم عامل Windows و بر روی دو لوح فشرده (CD) ارائه شده است که حاوی حدود ۳۰۰۰ کتاب فقهی، اصولی، تفسیری، حدیثی، رجال، تاریخ و لغت است. از سوی دیگر مشتمل بر مهم ترین کتب فرق اسلامی، اعم از شیعه امامیه و زیدیه و مذاهب مختلف عامه، اعم از شافعی، مالکی، حنفی، حنبلی و ظاهری است. به لحاظ جامعیت و قابلیت های مختلف، این برنامه در نوع خود کم نظیر، یا بی نظیر است. بخش های مختلف این برنامه عبارت است از: مطالعه، جستجو، فیش، ابزار، پنجره، خدمات، برنامه و راهنما. که به توضیح بعضی از آنها اکتفا می کنیم.

نرم افزار معجم فقهی در یک نگاه

الف) نمایش منابع و ابزارهای جانبی:

۱) نمایش بیش از ۳۰۰۰ جلد کتاب از کتب درجه اول علوم اسلامی از منابع شیعه و اهل

سنت با تکیه بر منابع فقهی

۲) امکان فیش برداری رایانه ای از منابع با قابلیت چاپ و ذخیره سازی در حافظه رایانه

۳) دارای ابزارهای جانبی جهت مطالعه و پژوهش از جمله:

۳-۱) شرح حال راویان حدیث

۳-۲) شرح لغات عربی بر اساس ریشه کلمه

۳-۳) شرح حال مولفین منابع

۳-۴) شرح مصطلحات فقهی

۵-۳) امکان تغییر و تنظیم رنگ، اندازه و نوع فونتهای مطالعه

۶۳) نمایش همزمان بیش از ۶ منبع در پنجره‌های جداگانه با قابلیت چینش پنجره‌ها و مقایسه منابع
ب) جستجو و امکانات جانبی:

۱) امکان جستجوی کلمه یا عبارت به صورت ترکیب عطفی و فصلی

۲) تعیین محدوده جستجو با انتخاب عنوان کتاب، توسط پژوهشگر یا با استفاده از موضوع‌بندی
۲۶ گانه برنامه

۳) جستجو در فهرست کلیه کتب برنامه با امکان ذخیره‌سازی نتیجه جستجو

۴) ذخیره نتیجه تحقیقات در فایل با قابلیت ویرایش و تصحیح.

الف) نمایش متن منابع به همراه ابزارهای جانبی:

با انتخاب منوی مطالعه و کلیک بر گزینه لیست کتابها یا با فشردن دکمه F_6 یا کلیک بر آیکن

فهرست کتابها (تصویر شماره ۱) در منتهی الیه سمت چپ و بالای برنامه، پنجره‌ای باز می‌شود که لیستی از کلیه کتب برنامه معجم را نمایش می‌دهد.

در این لیست کتب مندرج در برنامه بر اساس عنوان منبع یا نام مولف قابل چینش است. با وارد کردن تمام یا قسمتی از مشخصات منبع (عنوان منبع یا نام نویسنده) در پایین پنجره، منبع یافت شده و آماده استفاده می‌باشد. در این پنجره امکانات دیگری نیز وجود دارد که به شرح هر کدام پرداخته می‌شود:

۱) موضوع بندی ۲۶ گانه

کلیه کتب برنامه معجم به جز قرآن به ۲۶ موضوع اعم از فقهی و غیر فقهی دسته بندی شده‌اند. که در کادر کوچکی در پایین و سمت راست پنجره مطالعه، این موضوعات نمایش داده می‌شود. با کلیک روی هر کتاب موضوعی که توسط برنامه نویسان معجم فقهی برای آن منبع تعیین شده، مشخص می‌گردد. بنابراین یکی از امکانات این کادر نمایش موضوع کلی مربوط به منابع می‌باشد. مثلا با کلیک بر روی کتاب فارسی رساله «توضیح المسائل» موضوع «فقه الشیعه فتاوی‌المراجع» در این کادر به نمایش در می‌آید. (تصویر شماره ۲)

امکان دیگری که این کادر کوچک در پنجره لیست کتابها دارد نمایش کتب مربوط به هر موضوع است. با یک کلیک بر روی این کادر ۲۶ موضوع نشان داده می‌شود و با انتخاب هر موضوع اولین کتابی که به ترتیب حروف الفبا مربوط به موضوع انتخاب شده است نشان داده

می‌شود. با کلیک بر روی علامت (تصویر شماره ۲) که در سمت چپ و پایین پنجره قرار دارد موارد بعدی مشاهده می‌شود.

«فقه الشیعه الی القرن الثامن»، «فقه الشیعه من القرن الثامن»، «مصادر التفسیر عند السنه»، «دلیل المولفات»، «مصادر الحدیث الشیعیه»، «مصادر التاریخ» و... از جمله موضوعاتی است که برای گروه‌بندی منابع تعیین شده‌اند. (تصویر شماره ۲)

ردیف	نام کتاب	مؤلف	زبان
۵۹۶	دلیل السنه	المصید محسن الطباطبائی المکرم	عربی
۵۹۸	تحریر قومیه	المصید الخبزی	عربی
۵۹۹	مناسک الحج (فارسی)	المصید الکلبانی	عربی
۶۰۰	توضیح المسائل (فارسی)	المصید الخبزی	عربی
۶۰۲	منهاج الصالحین	المصید الخبزی	عربی
۶۰۳	تکملة منهاج الصالحین	المصید الخبزی	عربی
۶۰۴	توضیح المسائل (فارسی)	المصید الخبزی	عربی
۶۰۵	منیه المسائل	المصید الخبزی	عربی
۶۰۷	فدایه امیر	المصید الخبزی	عربی
۶۰۸	مختصر الحکم	المصید الکلبانی	عربی
۶۰۹	پوشاه مسائل	المصید الکلبانی	عربی
۶۱۰	مناسک الحج	المصید الکلبانی	عربی
۶۱۱	حوال مسائل الحج	المصید الکلبانی	عربی
۶۱۲	توضیح المسائل (فارسی)	المصید الکلبانی	عربی

(تصویر شماره ۲)

علامت انتخاب موارد بعدی

موضوع کتاب انتخاب شده

موضوعات ۲۶ گانه

(۲) فهرست

با کلیک بر گزینه فهرست در پایین پنجره مطالعه می‌توان به فهرست کتابی که انتخاب شده دسترسی پیدا کرد. در این پنجره قبل از باز شدن کتاب می‌توان فهرست آن را مشاهده کرد و مستقیماً وارد بخشی شد که مورد نیاز پژوهشگر است. همچنین می‌توان در صورت طولانی بودن فهرست در پایین این پنجره با وارد کردن کلمه به جستجو در فهرست آن کتاب پرداخت. مثلاً با انتخاب «قرآن» و کلیک بر گزینه فهرست با باز شدن پنجره‌ای، فهرست سوره‌های قرآن نمایش داده می‌شود.

یک ابزار عالی

در پایین و سمت چپ پنجره فهرست گزینه‌ای با عنوان «جستجو در فهراس» قرار دارد. (تصویر شماره ۳) با انتخاب این گزینه پنجره دیگری باز می‌شود که می‌توان با وارد کردن کلید واژه موضوع تحقیق به جستجو در فهراس کتب دیگر پرداخت و نتایج آن را در یک فایل ذخیره کرد. برای آنکه محدوده جستجوی فهراس، کلیه کتب معجم باشد، لازم است در پنجره فهرست کتابها

نخستین کتاب یعنی قرآن کریم انتخاب شود در غیر این صورت محدوده جستجو، فهرست کتابهایی است که پس از کتابی که در ابتدا انتخاب شده قرار گرفته است. به عنوان مثال اگر منبع «تاریخ مدینه دمشق» به عنوان کتاب انتخاب شده باشد در کادر جستجو

در فهارس، محدوده جستجو فهرست کتبی خواهد بود که بعد از این کتاب آمده است؛ بنابراین فهرست کتابی مانند قرآن در این محدوده قرار نمی گیرد.

یک اشکال بزرگ

همانگونه که ملاحظه شد؛ گزینه جستجو در فهارس دارای قابلیت هایی است که برای پژوهشگر بسیار مفید و ارزنده می باشد اما متأسفانه این گزینه در نسخه سوم برنامه معجم در جایی تعبیه شده که برای کاربر این برنامه چندان قابل دیدن و در دسترس نیست ضمن آنکه با توجه به کاربرد این گزینه ... که بیشتر جنبه جستجو دارد تا نمایش - لازم بود در قسمت جستجوی این برنامه (F v) قرار می گرفت.

۳- باب بندی های فقهی

در پایین و سمت چپ پنجره فهرست کتابها کمادری وجود دارد که حدود ۵۲ باب از موضوعات فقهی را نمایش می دهد. کارکرد این کادر کم و بیش شبیه کادر موضوعات ۲۶ گانه است با این تفاوت که موضوعات دسته بندی شده مختص ابواب فقهی می باشد.

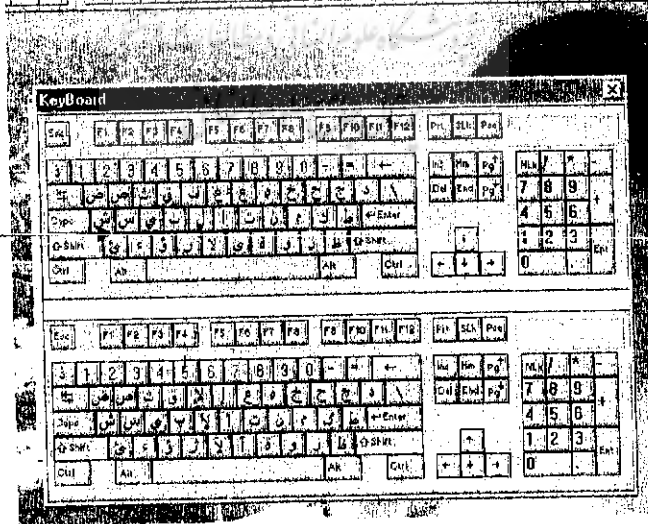
نکاتی در مورد استفاده بهینه از پنجره لیست کتاب‌ها (F6)

۱) باید توجه داشت که صفحه کلید برنامه معجم برای عرب‌زبانان طراحی شده، بنابراین کاربر فارسی‌زبان می‌بایست به تفاوت‌هایی که در این نوع صفحه کلید وجود دارد توجه کند. در صورت بروز اشکال و برای راهنمایی بیشتر می‌توان آیکون تنظیمات مطالعه (تصویر شماره ۴) در بالای پنجره برنامه و زیر منوها انتخاب نمود و در پنجره باز شده آیکون صفحه‌کلید (تصویر شماره ۴) که راهنمای صفحه کلید است را ملاحظه کرد.

۲) هنگام وارد کردن کلمه یا عبارت برای یافتن منبع مورد تحقیق باید به تایپ صحیح کلمه یا عبارت کاملاً توجه کرد؛ در غیر این صورت جستجو با موفقیت همراه نخواهد بود. به عنوان مثال اگر منبع «أسد الغابه» به صورت «اسد الغابه» (بدون همزه) یا منبع «الاستبصار» به صورت «الإستبصار» (با همزه) تایپ شود، منابع مذکور یافت نخواهد شد.

۳) به دلیل فراوانی کلمات متشابه در عناوین کتب و اسامی مولفان لازم است به موارد بعدی حتماً توجه گردد؛ مثلاً با وارد کردن کلمه «کافی» اولین منبعی که کلمه مذکور در آن وجود دارد مربوط به کتاب «الکافی للحلی» است، ولی چنانچه منبع مورد نظر پژوهشگر کتاب «الکافی» شیخ کلینی باشد، باید با انتخاب گزینه موارد بعدی (تصویر شماره ۲) به مورد بعدی مراجعه کند. تا با تکرار این کار منبع مورد نظر خود را بیابد.

ایکون تنظیمات مطالعه ← پنجره تنظیمات زبان راهنما

تصویر شماره ۴

راهنمای صفحه کلید

۴) تا ۶ کتاب همزمان می توان باز و مطالعه کرد. با انتخاب هر منبع پنجره‌ای باز می شود و به ترتیب روی پنجره دیگر قرار می گیرد. چینش پنجره‌ها به صورت افقی، عمودی و متوالی است. (تصویر شماره ۵)

(تصویر شماره ۵)

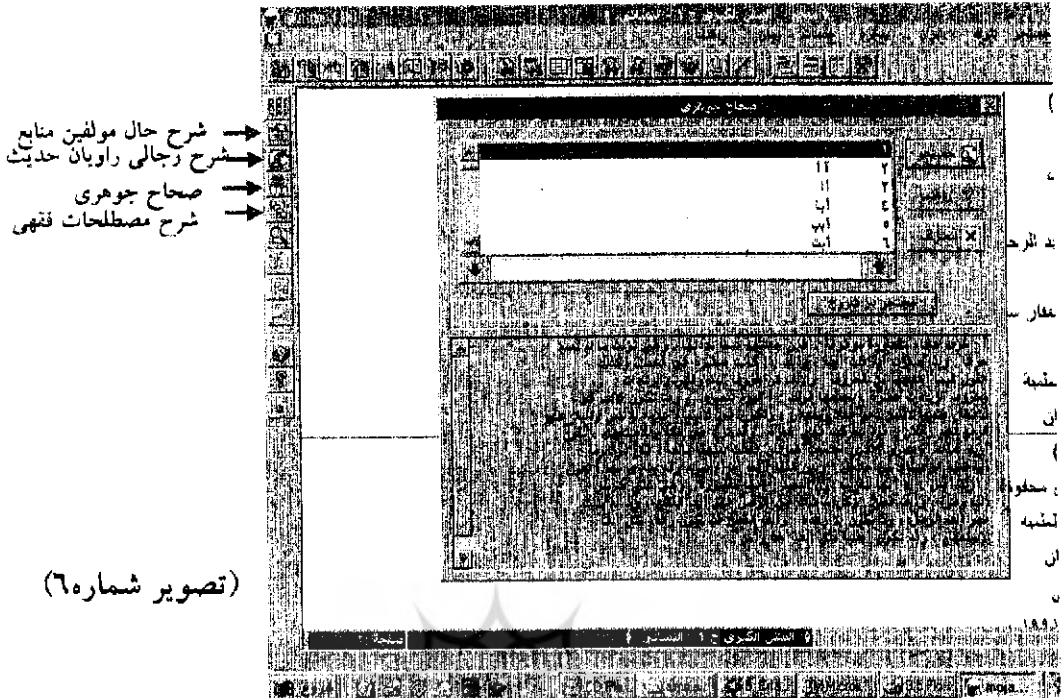

ابزارهای جانبی برای مطالعه منابع

۱- لغتنامه:

لغتنامه «صحاح جوهری» به عنوان یک ریز برنامه در نرم افزار معجم فقهی تعبیه شده تا پژوهشگر بتواند هنگام برخورد با لغات نامانوس عربی با وارد کردن ریشه کلمه از آن سود جوید.

با انتخاب گزینه صحاح جوهری (تصویر شماره ۶) یا کلید ترکیبی **Ctrl + G** در ستون ابزار

(تصویر شماره ۶)

سمت چپ پنجره برنامه معجم امکان دسترسی به پنجره این لغتنامه وجود دارد. با کلیک بر آیکون جستجو در این پنجره و انتقال به پنجره جستجو و تعیین محدوده در گروه علوم اللغة العربیه توضیحات بیشتر در مورد کلمه ارائه می‌شود. (در مورد پنجره جستجو و کارکردهای آن در قسمت دوم این مقاله توضیح داده خواهد شد.)

۲- شرح رجالی راویان حدیث (**Ctrl + V**)

۳- شرح حال مولفین منابع (**Ctrl + M**)

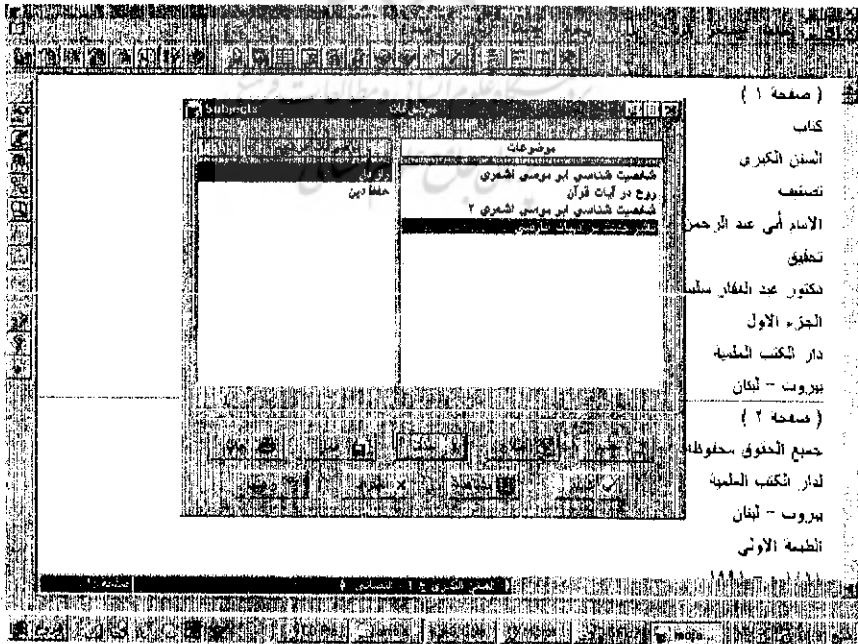
۴- شرح مصطلحات فقهی (**Ctrl + J**)

این سه ابزار - تنها با تفاوتی که در محتوا دارند - دقیقاً مانند پنجره صحاح جوهری عمل می‌کنند محل دسترسی به این ابزارها نیز در ستون ابزار سمت چپ برنامه قرار دارد. (تصویر شماره ۶)

فیش برداری و ذخیره موضوعات

کاربر معجم فقهی هنگام پژوهش در منابع مختلف می‌تواند عبارات و جملات کتب را به صورت رایانه‌ای و بدون استفاده از قلم و کاغذ فیش‌برداری کند.

با بلوکه کردن و انتخاب جملات مورد نظر پژوهشگر و کلیک بر آیکون موضوعات در ستون ابزار سمت چپ برنامه یا انتخاب گزینه موضوعات در منوی ابزار، پنجره موضوعات باز می‌شود. در اینجا می‌بایست برای عبارات انتخاب شده یک موضوع اصلی و در صورت تمایل یک موضوع فرعی انتخاب شود تا یک فیش به همین نام ذخیره گردد. پس از کلیک کردن گزینه تایید، این پنجره به حالت **Minimize** (کوچک شده) در پایین قرار گرفته و رنگ عبارات انتخاب شده تغییر می‌کند. این تغییر رنگ بدان معناست که عبارات انتخاب شده در یک موضوع ذخیره شده‌اند. پس از این عملیات در صورتی که پژوهشگر بخواهد عبارات دیگری در همان موضوع ذخیره کند کافی است پس از بلوکه کردن کلید **Insert** را فشار دهد تا رنگ بلوک عوض شده و عبارت به عنوان یک فیش ذخیره گردد. این فیش‌ها در حافظه‌ی اصلی رایانه (**Hard**) ذخیره می‌شوند و در صورت خاموش شدن رایانه تغییری در آنها رخ نمی‌دهد. فیش‌های مذکور را می‌توان در نرم‌افزار معجم در صورت اتصال به چاپگر، چاپ کرد. اما برای ویرایش بهتر آنها جهت استفاده پژوهشی بهتر است فیش‌ها به صورت فایل ذخیره شود تا در نرم‌افزارهای ویرایشی مانند **Word** به کار آیند. با انتخاب نام و آدرس می‌توان برای یک فایل فیش‌ها را در آن ذخیره کرد. از دیگر قابلیت‌های پنجره موضوعات امکان نمایش فیش‌های ذخیره شده قبلی است. با انتخاب یکی از موضوعات اصلی یا فرعی در لیست موضوعات و کلیک بر گزینه مشاهده (تصویر شماره ۷) فیش‌هایی که توسط کاربران مختلف ذخیره شده با باز شدن کتابی که فیش در آن قرار دارد، نمایش داده می‌شود.

(تصویر شماره ۷)

ب) جستجو در متون کتب و امکانات جانبی آن

تا اینجا مطالبی که در مورد جستجو در بخش نمایش ذکر گردید مربوط به جستجو در عناوین، اسامی و فهرست کتب بود؛ اما با بازکردن پنجره جستجو امکاناتی در اختیار پژوهشگر قرار می‌گیرد تا بتواند انواع جستجوها را در متن منابع به همراه استفاده از ابزارهای جانبی این پنجره انجام دهد.

یک نکته بسیار مهم

قبل از شرح هر کدام از جستجوها، لازم است به تعریف و منطق «کلمه» در این نرم‌افزار و به طور کلی در نرم‌افزارهای ویرایشی توجه داشت. اصطلاح «کلمه» به طور کلی به فاصله میان دو Space اطلاق می‌گردد. به عنوان مثال کلمه اگر میان «عبد» و «الله» یک فاصله (Space) قرار گیرد در منطق نرم‌افزار «عبدالله» دو کلمه محسوب می‌شود نه یک کلمه. پس در هر جای این مقاله اصطلاح «کلمه» را در مورد این نرم‌افزار به کار بردیم، منظورمان این نوع تعریف است و این غیر از آن چیزی است که ما در ادبیات به عنوان یک لفظ مفهوم‌دار به کار می‌بریم.

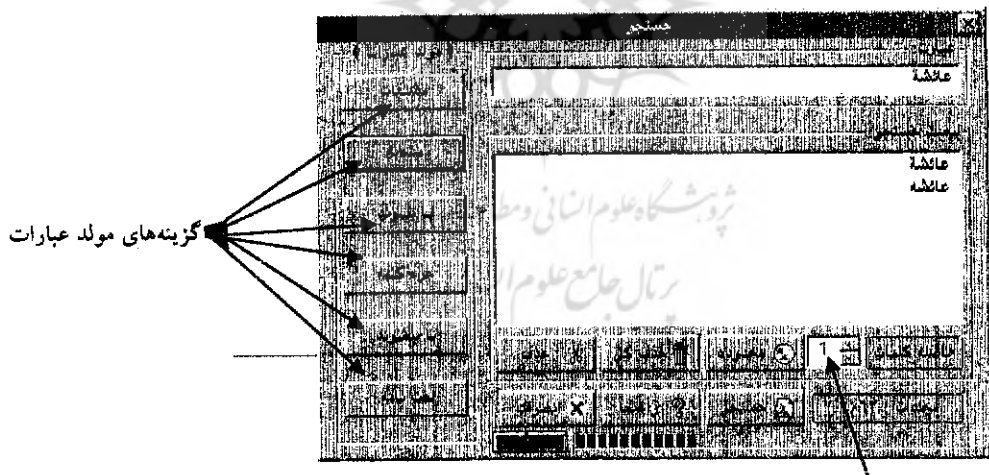
جستجوی تک کلمه‌ای

ساده‌ترین نوع جستجو که معمولاً در هر نرم‌افزاری تعبیه می‌شود جستجوی تک کلمه‌ای است. در پنجره جستجو دو بخش اصلی دیده می‌شود؛ یکی در بالای پنجره که محل درج کلمه یا عبارت است و یکی در زیر این قسمت که محل قرار گرفتن لیست کلمات یا عبارات مورد جستجو است. برای انجام پذیرفتن جستجوی تک کلمه لازم است مراحل ذیل انجام گیرد:

۱) قبل از هر کار پژوهشگر باید محدوده جستجوی خود را برای نرم‌افزار تعیین کند. این محدوده از ۱ منبع تا ۳۰۶۳ منبع (کل کتب) می‌تواند متغیر باشد. بدین منظور لازم است گزینه محدوده در پایین پنجره جستجو انتخاب گردد تا پنجره انتخاب محدوده جستجو باز شود. در اینجا کتب یا به صورت دستی با استفاده از کلیدهای **Ctrl** و **Shift** انتخاب می‌شود یا آنکه با انتخاب گزینه گروه‌ها کتب به صورت خودکار توسط برنامه انتخاب می‌گردد. کلید **Ctrl** برای انتخاب کبی است که با فاصله قرار دارند و کلید **Shift** برای کتب پشت سر هم مورد استفاده قرار می‌گیرند. اما با انتخاب گزینه گروه‌ها پنجره‌ای باز می‌شود که همان موضوعات ۲۶ گانه برنامه معجم را - که در بخش نمایش کتب توضیح داده شد - در اختیار پژوهشگر قرار می‌دهد تا با انتخاب یک یا چند گروه منابع و کتب مربوط به آنها در محدوده جستجو قرار گیرد

۲) پس از تایید پنجره گروه‌ها و پنجره محدوده جستجو نوبت به وارد کردن کلمه مورد تحقیق در جایی که بدین منظور در پنجره تعبیه شده، می‌رسد. به عنوان مثال ما کلمه فارقلیط (نام مبارک حضرت رسول (ص) در کتب مسیحی) را در این قسمت وارد می‌کنیم. هدف از این جستجو آنست که دریابیم در منابع درجه اول علوم اسلامی پیرامون این واژه چه مطالبی مطرح شده است.

۳) پس از وارد کردن کلمه با انتخاب گزینه حذف کل، لیست جستجو را از مواردی که قبلا جستجو شده پاک می‌کنیم. برای آنکه اطمینان حاصل شود جستجو دقیق و کامل انجام می‌گیرد، گزینه مشابه را در سمت چپ پنجره جستجو انتخاب می‌کنیم. (تصویر شماره ۸) با این کار موتوری در برنامه معجم شروع به کار می‌کند؛ این موتور کلماتی را که احتمالا توسط برنامه‌نویسان معجم

(تصویر شماره ۸)

کادر تنظیم فاصله کلمات

اشتباه درج شده در لیست جستجو قرار می‌دهد. به عنوان مثال اگر کلمه «عائشه» را وارد کنیم با انتخاب گزینه مشابه کلمات «عائشه»، «عائشه» نیز در لیست جستجو قرار گرفته تا جستجو شوند. در غیر این صورت ۲ کلمه دیگر - که دقیقا همان مواردی است که مورد نظر پژوهشگر می‌باشد - اما به اشتباه درج شده - جستجو نشده و در نتیجه جستجو ناقص انجام می‌گیرد. بنابراین لازم است

پس از وارد کردن کلمه با انتخاب گزینه مشابه صورت‌های دیگر از همان کلمه نیز که به صورت ناصحیح در برنامه معجم قرار گرفته، مورد جستجو قرار گیرد. (تصویر شماره ۸)

۴) پس از این مراحل گزینه جستجو را انتخاب می‌کنیم. عملیات جستجو انجام می‌گیرد. در صورتی که کلمه در محدوده‌ای که پژوهشگر اختیار کرده وجود داشته باشد، متن منابع با مشخص شدن کلمه‌ای که مورد جستجو قرار گرفته به همراه پنجره نتایج جستجو باز می‌شود، در غیر این صورت پیغام خطای: «این عبارت یافت نشد! لطفاً محدوده جستجو را بررسی کنید» ظاهر می‌گردد.

پنجره نتایج جستجو گزارش کاملی از نتایج جستجو را در اختیار پژوهشگر قرار می‌دهد. این نتایج را می‌توان با انتخاب گزینه فایل در این پنجره در یک فایل ذخیره کرد. همچنین از طریق این پنجره می‌توان به طور مستقیم وارد منابع مورد نظر کاربر شد.

جستجوی چند کلمه‌ای

در نرم‌افزار معجم فقهی جستجوی چند کلمه‌ای به دو صورت وجود دارد: ۱- جستجوی فصلی (یا بی) (or) ۲- جستجوی عطفی (واوی/and). ولی امکان جستجوی منفی (به شرط لا/not) در این برنامه وجود ندارد.

جستجوی فصلی

جستجوی فصلی یا جستجو به شرط یا، با قرار دادن چند کلمه در لیست جستجو انجام می‌پذیرد، و کلمات لیست شده را به شرط «یا» جستجو می‌کند. این شرط بدین معناست که چند جستجوی یک کلمه‌ای با هم و در عرض همدیگر انجام گیرد در این صورت نتیجه جستجوی هر کلمه مستقل از کلمه دیگر است. بنابراین اگر پژوهشگر بخواهد چند جستجوی تک کلمه‌ای را انجام دهد، برای صرفه‌جویی در وقت بهتر است آنها را به صورت فصلی انجام دهد. با تایپ هر کلمه و فشردن کلید Enter کلمه در لیست قرار می‌گیرد. مثلاً اگر بخواهیم اسامی چند راوی را که قصد داریم هر کدام از آنها را به صورت جداگانه (تک کلمه‌ای) جستجو کنیم، می‌توانیم همه آنها را در لیست قرار داده و جستجو را به صورت فصلی و با هم انجام دهیم. (تصویر شماره ۸)

با این توضیحات مشخص می‌گردد که جستجوی فصلی نیز خود به دو طریق انجام می‌شود: یک نوع آن به همین صورت بود که شرح دادیم (دستی) و نوع دیگر آن همانگونه که پیشتر در جستجوی تک کلمه ذکر گردید با انتخاب گزینه مشابه یا بقیه گزینه‌های سمت چپ پنجره جستجو کلماتی در لیست جستجو قرار می‌گیرند که جستجو را دقیق‌تر و کامل‌تر انجام می‌دهند. (خودکار)

جستجوی عطفی

جستجوی عطفی یا جستجو به شرط و او، زمانی انجام می‌پذیرد که پژوهشگر بخواهد دو یا چند کلمه را با هم جستجو کند. برای صورت پذیرفتن این کار در کادر عبارت در پنجره جستجو هر کلمه را با یک فاصله (Space) درج می‌کنیم. در صورتی که بخواهیم در منابعی که در محدوده جستجو قرار دارند، کلمه دوم بلافاصله پس از کلمه قبلی قرار گیرد، فاصله ۱ - که پیش‌فرض نرم‌افزار است - انتخاب می‌شود. و اگر بخواهیم کلمات در فاصله بیشتری از هم جستجو شوند با تنظیم فاصله در کادر فاصله کلمات تا فاصله ۱۵۰ کلمه این کار انجام می‌پذیرد. (تصویر شماره ۸)

معمولاً برای یافتن عبارات - اعم از حدیثی یا غیر حدیثی - از این نوع جستجو استفاده می‌شود. با درج دو یا چند کلمه کلیدی و کم‌تکرار از عبارت، جستجو در حداقل زمان ممکن انجام می‌پذیرد.

یک اشتباه رایج

شیوه نادرستی که عموم کاربران نرم‌افزار معجم فقهی برای جستجوی عبارات و جملات به کار می‌برند آنست که تمام جمله یا عبارت را تایپ می‌کنند، این کار علاوه بر آنکه به نرم‌افزار معجم آسیب‌های فراوان وارد می‌کند و همچنین سرعت سیستم را پایین می‌آورد، باعث می‌شود امکان یافتن موارد مشابه به شدت کاهش یابد. برای نمونه می‌توان حدیث «من علمنی حرفاً فقد صیرنی عبداً» تنها با درج دو کلمه «حرفاً» و «عبداً» (کلیدواژه‌ها) و تعیین فاصله کلمات ۲۰ و محدوده کل کتب برای آن، در کمتر از ۵ ثانیه دسترسی یافت، در حالی ۷ مورد مشابه نیز پیدا می‌شود.

در تعیین کلیدواژه‌ها باید کاملاً دقیق بود. هر چه کلیدواژه‌ها پرکاربردتر باشند موارد مشابه، بیشتر یافت می‌شود. اما در صورتی که پژوهشگر فقط در پی عین عبارت باشد از کلیدواژه‌های کم‌کاربرد استفاده می‌کند.

امکانات جانبی پنجره جستجو

در سمت چپ پنجره جستجو، ستونی از گزینه‌ها با عنوان «مولد عبارات» وجود دارد که به شرح هر کدام می‌پردازیم (تصویر شماره ۸):

۱- مشتقات

با وارد کردن ریشه کلمه در محل درج عبارت جستجو، و با انتخاب گزینه مشتقات، مجموعه‌ای از مشتقات کلمه در لیست جستجو قرار می‌گیرد. مزیت این گزینه بر گزینه «جزء کلمه»

آنست که در جزء کلمه ممکن است کلماتی در لیست وارد شود که جزء مشتقات نباشد، ولی در گزینه مشتقات تمام کلمات جزء مشتقات ریشه است. به عنوان مثال ریشه «وعد» دارای مشتقاتی مثل «یعد» است که حرف «واو» در آن اعلال شده و حذف شده است؛ در حالی که این مشتقات توسط گزینه جزء کلمه قابل شناسایی نیست، در گزینه مشتقات آورده می‌شود.

۲- گزینه «مشابه» در بخش جستجوی تک کلمه شرح داده شد. فقط این نکته را اضافه می‌کنیم که این گزینه برای جستجوی فصلی و عطفی نیز سودمند است.

۳- گزینه «جزء کلمه» مربوط به انتخاب کلماتی است که کلمه درج شده در آن عیناً وجود داشته باشد... (به تعریفی که از کلمه در این نرم‌افزار کردیم، توجه شود) به عنوان مثال با وارد کردن کلمه «سعد» و انتخاب گزینه جزء کلمه کلمات «یتسعدون»، «یسعدهن»، «ابوسعد»، «أسعد»،... در لیست کلمات وارد می‌شود. جزء کلمه ممکن است هیچ ارتباطی با کلمه نداشته باشد و فقط در ترتیب حرف مشابهت داشته باشد مثل: «یتسعدون» در مثال ذکر شده. تفاوت جزء کلمه و مشتقات را هم ذکر کردیم.

گزینه‌های «باپسوند» و «باپیشوند» نیز مانند جزء کلمه عمل می‌کنند با این تفاوت که تنها حروفی را که در یک کلمه بعد یا قبل از کلمه مورد تحقیق قرار دارد مد نظر دارد. مثلاً اگر کلمه مورد تحقیق «سامع» باشد، باپسوندهای آن «سامعه»، «سامعیهم» و... و باپیشوندهای آن «المسامع»، «یسامع» و... همراه می‌گردد.

۴- با انتخاب گزینه «لغتنامه» پنجره‌ای باز می‌شود که لیستی از کلیه کلمات (به تعریف کلمه در این نرم‌افزار توجه شود) را نمایش می‌دهد. پژوهشگر می‌تواند قبل از انجام عملیات جستجوی تک کلمه در قسمت لغتنامه از وجود آن اطمینان حاصل کرده و سپس برای پیدا کردن نشانی منبعی که کلمه در آن وجود دارد به جستجو پردازد. یا اگر متوجه شود که این کلمه در نرم‌افزار وجود ندارد به جستجوی آن پردازد.

اشکالات کلی در مورد نرم‌افزار معجم فقهی

با وجود امکانات فوق‌العاده‌ای که معجم فقهی دارد، برخی اشکالات اعم از سخت‌افزاری و نرم‌افزاری باعث شده که پژوهشگران در استفاده از این برنامه با مشکلات متعددی شوند که در اینجا فهرست‌وار به برخی از مهمترین آنها اشاره می‌کنیم:

وجود اشتباهات متعدد و فراوان تایپی (از جمله اتصال حرف «و» به کلمات و جزء کلمه محسوب شدن آن). که البته با استفاده از برخی ابزارهایی که در این نرم افزار تعبیه شده مثل «گزین» مشابه در پنجره جستجو تا حدودی این مشکل مرتفع شده است. البته جا دارد در نسخه های بعدی این اشتباهات برطرف گردد.

عدم امکان جستجو به شرط لا

عدم اعراب گذاری متون مهم و معتبر مثل قرآن، نهج البلاغه، کتب اربعه، کتب سته، ...

تغییر فونت شماره هایی که در متون به کار رفته در هنگام تبدیل فیش به فایل

کم بودن گنجایش فیش هنگام بلوکه کردن

عدم امکان فیش برداری بدون در نظر گرفتن پاورقی (هامش)

عدم امکان کپی کردن متون بدون فیش برداری از آنها

مشکل بودن عملیات بلوکه کردن در مقایسه با برنامه های مشابه از جمله نور ۲

نامناسب بودن برخی از قلم های متن

کند بودن سرعت هنگام نصب برنامه

مشکل بودن استفاده از این برنامه با وجود قفل سخت افزاری که در پشت کیس نصب

می گردد.

بالا بودن قیمت تمام شده برنامه برای کاربران و پژوهشگران (۸۰۰۰۰ تومان) و شیوع استفاده

از نسخه های قفل شکسته.

در مجموع معجم فقهی با وجود همه این اشکالات - به عنوان پرکاربردترین نرم افزار در علوم

دینی از فرق مختلف اسلامی - نقش کم نظیری در تسریع و تدقیق پژوهش های علمی عهده دار بوده

و خواهد بود. گستردگی و تنوع منابع مهمترین عامل در کاربرد زیاد این نرم افزار در مقایسه با

نرم افزارهای مشابه از جمله «نور ۲» و مجموعه نرم افزارهای «موسوعه الحدیث الشریف» که شامل

کتب محدودی هستند، به شمار می آید. امید است در نسخه های بعدی این برنامه، اشکالات فوق

مرتفع شده است تا گامی بلندتر در جنبش نرم افزاری در حوزه علوم اسلامی برداشته شود.

پرویشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی